

„Spotkanie światów” rodziny i szkoły wg Basila Bernsteina

marzec 2014 r.

Kontakt: joamat@amu.edu.pl

KOD OGRANICZONY powstaje w RODZINIE, gdy:

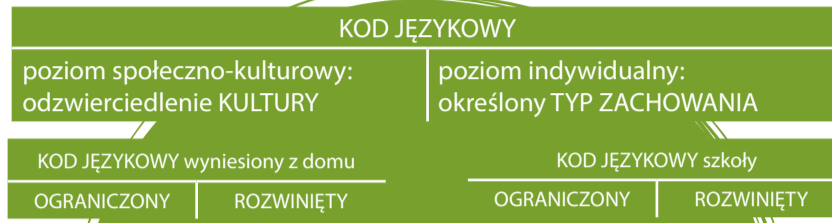
- znaczenia są z góry ustalone przez daną rzeczywistość społeczną i rodzinę
- znaczenia nadawane przez „my” są ważniejsze niż znaczenia budowane przez „ja”
- znaczenia nie wymagają werbalnego uzgadniania i uzasadniania
- znaczna część intencji dorosłych może być i jest przekazywana dziecku pozawerbalnie

KOD ROZWIŃNIĘTY powstaje w RODZINIE, gdy:

- znaczenia powstają w sytuacji wieloznaczności
- kiedy znaczenia nie są z góry nadane i wymagają zindywidualizowanej werbalizacji
- znaczenia budowane przez „ja” są ważniejsze niż znaczenia nadawane przez „my”
- głównym kanałem przekazu jest urozmaicony, bogaty kanał werbalny

Struktura języka determinuje:

- charakter wypowiedzi
- odbiór i interpretację rzeczywistości
- przyjmowanie określonego systemu wartości
- tworzenie indywidualnej i społecznej tożsamości dziecka

Pójście dziecka do szkoły to moment spotkania **rzeczywistości językowej** szkoły z rzeczywistością językową dziecka (rodziny) w zakresie: treści, formy, sposobu postrzegania rzeczywistości

Jak spotkać ze sobą świat szkoły i świat dziecka?

SZANSA ROZWOJU

Optymalne środowisko to szkoła z systemem otwartym ALE....
ważniejsza jest ELASTYCZNOŚĆ, która uwzględnia zróżnicowanie dzieci pod względem kodów i uczy elastycznego przechodzenia między kodami

- szkoła zaprasza dziecko do uczenia się nowego kodu (dla jednego dziecka będzie to kod rozwinięty, dla innych elementy kodu ograniczonego, raz skoncentrowany na przedmiotach, innym razem na ludziach) bez konieczności rezygnowania z kodu mu znanego; szkoła zatem najpierw uczy narzędzi, a później ocenia i rozlicza
- w szkole pojawia się możliwość transmisji i wymiany kodów między różnymi rodzinami, rówieśnikami, uczniami młodszymi i starszymi, szkołą jako instytucją i organizacją a społecznością lokalną i związanymi z nią instytucjami i organizacjami
- dziecko bezpiecznie wkracza w świat szkoły, gdy szkoła i pierwsza klasa są pomostem między nim i jego rodziną a otoczeniem
- szkoła może stanowić ważny element integrujący społeczność lokalną

SPECYFIKA KODU OGRANICZONEGO W SZKOLE

wykorzystanie języka

- krótkie, proste gramatycznie wypowiedzi
- kod nie sprzyja częstemu wykorzystaniu mowy
- większe znaczenie kanału pozawerbalnego niż werbalnego
- trudność z wypowiedziami ustnymi i pisemnymi

opanowanie i wykorzystanie wiedzy szkolnej

- nie sprzyja rozumieniu i przyswojeniu wiedzy szkolnej
- nie sprzyja zadawaniu pytań, poszukiwaniu odpowiedzi
- ograniczona możliwość dyskusji, uzgadniania znaczeń, odkrywania
- nie sprzyja rozwojowi myślenia abstrakcyjnego
- ograniczone czynności planowania nauki
- (+) efektywny w sytuacjach standardowych, jednoznacznych, powtarzalnych

poziom społeczny

- (+) sprzyja transmisji utartych norm, zasad, tradycji, spełnianiu rytuałów, poczuciu jedności społecznej
- (+) sprzyja budowaniu jedności „my” oraz tożsamości grupy, zbiorowości
- utrudnia elastyczne przechodzenie z jednej roli społecznej do innej, usztywnia w raz nadanych rolach
- gdy w szkole dominuje kod ograniczony szkoła nie staje się „doświadczeniem społecznej odmiany” dla dzieci z rodzin o podobnym kodzie

poziom indywidualny

- ogranicza rozwój obrazu siebie (obraz niepełny, niski wgląd w siebie)
- rozdzielił między różnymi aspektami ja: uczeń/dziecko/kolega, członek społeczności lokalnej

OGRANICZONY	ROZWIŃNIĘTY
<p>Szkoła z zamkniętym systemem komunikacji</p> <p>Cechy systemu językowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • niższy stopień złożoności, wyższa sztywność w doborze składni i słownictwa – sztywność w interpretacji rzeczywistości przedmiotów i ludzi • systemy pojęciowe są ograniczone • wyrażane znaczenia są z góry określone, stają się wspólne, zbiorowe • wieloznaczność, indywidualność jest źródłem napięć <p>Cechy środowiska szkolnego</p> <ul style="list-style-type: none"> • system sztywny, oparty na wyraźnie określonych i zdefiniowanych rolach, z góry wyznaczonych autorytetach • innowacje znaczeniowe, dociekiwość, indywidualność ucznia spotykają się z dezaprobatą, system chce pozostać nienaruszony • inność (różny poziom kompetencji, niepełnosprawność, klasy mieszane wiekowo, dzieci młodsze w pierwszej klasie) to przeszkoda – dzieci powinny zostać dopasowane do szkoły zgodnie z wcześniej zdefiniowanymi rolami i normami, standardami gotowości szkolnej <p>Konsekwencje dla rozwoju dziecka</p> <ul style="list-style-type: none"> • system nie sprzyja rozwojowi intelektualnemu i rozwijaniu myślenia abstrakcyjnego – znaczenia są z góry nadane, brak poszukiwania, interpretowania, konstruowania wiedzy o świecie – nauczanie podające, uczenie się odtwórcze • system nie sprzyja rozwojowi obrazu własnej osoby ani rozumieniu złożoności sytuacji społecznej oraz innych ludzi (dziecko nie jest zachęcane do stawiania pytań i poszukiwania odpowiedzi, empatii poznawczej i emocjonalnej) • szkoła nie przygotowuje do radzenia sobie z wieloznacznością w zewnętrznym świecie 	<p>Szkoła z otwartym systemem komunikacji</p> <p>Cechy systemu językowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyższa organizacja i większa elastyczność doboru składni i słownictwa – elastyczność w interpretacji rzeczywistości przedmiotów i ludzi • systemy pojęciowe dają wiele możliwości realizacji znaczeń • sprzyja wyłanianiu nowych znaczeń i podejmowaniu prób tworzenia złożonych układów pojęciowych • możliwe są innowacje oraz zmiana w systemie • wieloznaczność i indywidualizm są wartością <p>Cechy środowiska szkolnego</p> <ul style="list-style-type: none"> • system elastyczny, dopuszcza wieloznaczność, zachęca do aktywnego poszukiwania, rozszerzania, współtworzenia znaczeń • system dopuszcza inność, różnorodność wśród uczniów (wiek, płeć, niepełnosprawność, kompetencje) • nauka zindywidualizowana, uwzględnia potrzeby, zainteresowania i możliwości ucznia • gotowość do efektywnego i bezpiecznego włączania nowych narzędzi edukacyjnych np. e-learning, tutoring rówieśniczy <p>Konsekwencje dla rozwoju dziecka</p> <ul style="list-style-type: none"> • system sprzyja rozwojowi intelektualnemu i rozwijaniu myślenia abstrakcyjnego - uczeń motywowany do tworzenia (współtworzenia z nauczycielami i rówieśnikami) zindywidualizowanych, złożonych systemów pojęciowych • system dopuszcza zmienność • szkoła przygotowuje do radzenia sobie z wieloznacznością w zewnętrznym świecie, korespondencja między światem dziecka i jego rodziny a światem szkoły • sprzyja promowaniu idei odpowiedzialnego i zaangażowanego uczenia się przez całe życie

<p>Koncentracja na osobie</p> <ul style="list-style-type: none"> • szkoła skoncentrowana wokół definicji ról – uczeń/nauczyciel • niebezpieczeństwo: ograniczenie poczucia autonomii, faworyzowanie i stygmatyzowanie dzieci, segregacja dzieci 	<p>Koncentracja na przedmiocie</p> <ul style="list-style-type: none"> • szkoła sztywno ukierunkowana na konkretną wiedzę, sztywna filozofia szkoły • niebezpieczeństwo usztywnienia: uczenie na pamięć, „pod klucz”, pod wyniki, zniewolenie zewnętrznymi przepisami 	<p>Koncentracja na przedmiocie</p> <ul style="list-style-type: none"> • szkoła skupiona wokół „map” przedmiotowych, wnikliwe studiowanie • działania szkoły ukierunkowane na wyniki obiektywne • niebezpieczeństwo: osoba to przedmiot, wyścig szczurów, szkoły elitarne, izolacja nauki od sfer rozwoju 	<p>Koncentracja na osobie</p> <ul style="list-style-type: none"> • szkoła wrażliwa na indywidualne potrzeby dziecka • ważne są indywidualne sądy, intencje, opinie • celem szkoły jest zintegrowany rozwój każdego ucznia i nauczyciela w ramach LLL
<p>Kontrola skierowana na osobę Idea organizująca: autorytet</p>	<p>Kontrola pozycjonalna:</p> <p>Idea organizująca: posłuszeństwo</p> <p>Idea organizująca: racjonalność</p>		<p>Kontrola skierowana na osobę Idea organizująca: tożsamość</p>

SPECYFIKA KODU ROZWIŃNIĘTEGO W SZKOLE

wykorzystanie języka

- logiczne uporządkowanie i syntaktyczne skomplikowanie wypowiedzi
- (+) kod zachęca do korzystania z mowy w relacjach społecznych
- (+) wypowiedzi ustne i pisemne są naturalnym sposobem zaspokajania potrzeb
- większe znaczenie kanału werbalnego niż pozawerbalnego
- (+) sprzyja tworzeniu własnych, zindywidualizowanych wypowiedzi

opanowanie i wykorzystanie wiedzy szkolnej

- (+) sprzyja rozumieniu i przyswojeniu wiedzy szkolnej
  - (+) sprzyja zadawaniu pytań, poszukiwaniu odpowiedzi
  - (+) sprzyja dyskusji, uzgadnianiu znaczeń, odkrywaniu znaczeń
  - (+) sprzyja rozwojowi myślenia abstrakcyjnego i symbolicznego
- poziom społeczny**
- (+) ułatwia elastyczne przechodzenie z jednej roli społecznej do innej
  - wnikliwa, złożona analiza relacji społecznych
  - szkoła staje się kontynuacją, uzupełnieniem środowiska rodzinnego (szkoła i rodzina to inne światy)
  - brak dostępu do kodu ograniczonego stwarza ryzyko zbyt dużej koncentracji na „ja” kosztem koncentracji na „my”, utrudnia budowanie jedności grupowej i społecznej, stwarza poczucie alienacji
- rozwój indywidualny**
- (+) sprzyja rozwojowi obrazu siebie (poszukuje, odkrywa, definiuje własne ja)
  - (+) gotowość do integracji różnych aspektów ja

ZAGROŻENIA DLA ROZWOJU

Duże ryzyko, gdy pojawia się usztywnienie:

- (1) Szkoła z systemem zamkniętym
- (2) Szkoła z systemem otwartym promująca tylko swój kod

- szkoła wywiera nacisk, żeby dziecko przychodzące z kodem ograniczonym **zmieniło kod i posługiwało się kodem rozwiniętym** - szkoła tego wymaga i to podlega ocenie
- szkoła z **kodem rozwiniętym** staje się dla dziecka z kodem ograniczonym „doświadczeniem odmiany społecznej”, świat rodziny i świat szkoły to odmienne, sprzeczne, niemożliwe do pogodzenia rzeczywistości, w konsekwencji u dziecka może pojawić się poczucie rozdarcia, niespójności, nacisk na dokonanie wyboru
- **głównym i czasami jedynym kryterium wartościowania dziecka są efekty uzyskiwane za pomocą posługiwania się kodem rozwiniętym, szkoła nie przyczynia się do zintegrowanego rozwoju**, zaburza naturalny proces rozwoju tożsamości indywidualnej i społecznej dziecka
- szkoła **pogłębia różnice społeczne**, przyczynia się do powstawania i utwierdzania stereotypów i autostereotypów, uruchamia procesy marginalizowania
- szkoła **promuje dzieci z kodem otwartym i wyklucza dzieci posługujące się kodem zamkniętym** (pokusa szkół elitarnych, segregacja na klasy lepsze i gorsze)

Literatura: Matejczuk, J., Nowotnik, A., Rękosiewicz, M. (2013). 6-latek jako pierwszoklasista w szkole. Zróżnicowanie kodów językowych dziecka, rodziny i szkoły – dla kogo szansa, dla kogo zagrożenie? *Studia Edukacyjne*, 27, 129 - 142, w druku